

« Ἡ θεολογική κρίση καί οἱ ἐπιπτώσεις τῆς στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς »

Ἀπό τόν Μητροπολίτην Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεο, ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τήν 8ην Ὀκτωβρίου 2015.

**Μακαριώτατε Πρόεδρε,
Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι,**

Εὐχαριστῶ τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο καί τά Μέλη τῆς προλαβούσης Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑνός μὲν γιατί ἐπέλεξαν αὐτό τό θέμα γιά τίς Συνεδριάσεις τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀφ' ἑτέρου δέ γιατί τό ἀνέθεσαν στήν ἐλαχιστότητά μου.

Ὁμολογουμένως, εἶναι ἕνα σοβαρό θέμα πού ἔχει δύο ἐνότητες, ἡ μία εἶναι ἡ «θεολογική κρίση» καί ἡ ἄλλη εἶναι «οἱ ἐπιπτώσεις στήν καθημερινή ζωή τῆς Ἐκκλησίας». Τό θέμα, ὅπως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, εἶναι θεωρητικό, ἀλλά ἔχει καί πρακτικές συνέπειες, ἄλλωστε συνδέεται στενά ἡ θεωρία μέ τήν πράξη, καί δέν μποροῦν νά χωρισθοῦν μεταξύ τους.

Τά τελευταῖα χρόνια γίνεται, συνεχῶς, λόγος γιά οἰκονομική κρίση, καί αὐτό ἔχει ἀπορροφήσει ὅλη τήν σκέψη καί τήν δραστηριότητά μας, ἀγνοώντας ὅτι ἡ κρίση εἶναι βαθύτερη, εἶναι γεωπολιτική, πολιτιστική καί στό βάθος θεολογική. Ὁ Μάξ Βέμπερ ἔχει ἀποδείξει ὅτι ἡ καπιταλιστική νοοτροπία προῆλθε ἀπό τήν προτεσταντική ἠθική, καί στούς τόπους πού ἐπικράτησε αὐτή ἀναπτύχθηκαν τά ἐργοστάσια, οἱ Τράπεζες, τό τραπεζικό σύστημα. Αὐτό, ὅμως, δέν θά εἶναι τό θέμα τῆς εἰσηγήσεώς μου, ἀλλά θά περιορισθῇ στήν κρίση τῆς θεολογίας στήν Ἐκκλησία καί τίς συνέπειες πού δημιουργοῦνται ἀπό αὐτήν τήν κρίση.

Ἐξ ἀρχῆς θά ἤθελα νά τονίσω ὅτι θά εἶμαι, ὅσο μπορῶ, σύντομος καί περιεκτικός, ἄλλωστε μιά εἰσήγηση ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας δέν μπορεῖ νά καλύψῃ ὅλο τό θέμα, ἀλλά σᾶς ἐνημερώνω ὅτι ἔχω τελειώσει ἕνα ὀγκῶδες βιβλίο 600 σελίδων μέ τό θέμα αὐτό, στό ὁποῖο ἐκθέτω καί τήν σχετική βιβλιογραφία.

Στήν συνέχεια, θά τονισθοῦν τρία κεντρικά σημεῖα. Τό πρῶτον «ἡ θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», τό δεύτερον «ἡ ἀλλοίωση τῆς θεολογίας» καί τό τρίτον «οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς». Ζητῶ τήν ἐπιείκειά σας.

1. Ἡ θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

Θεολογία, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, εἶναι ὁ λόγος περί τοῦ Θεοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι, ἐπειδή ὅλοι ὁμιλοῦν γιά τόν Θεό, ὅπως οἱ φιλόσοφοι, οἱ δεῖστές, οἱ ἀγνωστικιστές, οἱ ἄθεοι, ὅταν εἶναι ἀντίθεοι καί πολεμοῦν τόν Θεό, γι' αὐτό καί ὑπάρχει διαφορά θεολογιῶν. Δέν εἶναι ἀρκετό νά ὁμιλῇ κανείς γιά θεολογία, ἀλλά θά πρέπει νά προσδιορίζη τό ἐννοιολογικό της περιεχόμενο.

Οἱ Πρωτόπλαστοι πρὶν τήν πτώση εἶχαν προσωπικό, ἄμεσο διάλογο μέ τόν Θεό, ἀλλά μετὰ τήν πτώση διακόπηκε αὐτός ὁ διάλογος, καί οἱ ἀπόγονοι τῶν Πρωτοπλάστων δημιούργησαν μιά δική τους θεολογία, κατ' ἀρχάς θεοποίησαν τήν σκέψη τους, τίς ἐννοιες μέ τίς φαντασίες, στήν συνέχεια θεοποίησαν τά ὑλικά ἀντικείμενα καί ἀργότερα τίς ιδέες. Ἔτσι, δημιουργήθηκε ἡ εἰδωλολατρεία καί ἡ κλασσική μεταφυσική.

Ὁ Θεός μέ τήν ἐμφάνισή Του στούς Πατριάρχες, τούς Δικαίους καί τούς Προφήτες στήν Παλαιά Διαθήκη προσέφερε τήν ἀληθινή γνώση Του, τούς ἔδειχνε τήν διαφορά μεταξύ κτιστῶν καί ἀκτίστων, τούς ἔδωσε τόν Νόμο Του ὥστε νά διακρίνουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Θεός τῆς ἀποκαλύψεως καί ἄλλο ὁ θεός τῆς φιλοσοφίας, τοῦ μυστικισμοῦ, τῆς μαγείας καί τῆς δεισιδαιμονίας. Ἰσχύει αὐτό πού γράφεται στήν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Πολυμερῶς καί πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ» (Εβρ. α', 1).

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ, ἡ φανέρωσή Του στούς Ἀποστόλους, ἡ φανέρωση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στόν Ἰορδάνη Ποταμό, στό ὄρος Θαβώρ, ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στό Ὑπερῶν τῆς Πεντηκοστῆς, προσέφερε τήν πραγματική θεολογία. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς θά γράψῃ ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ «Θεός ὢν προαιώνιος δι' ἡμᾶς καί θεολόγος ἐγεγόνει». Κατ' ἐπέκταση, θεολόγοι

εἶναι ὅσοι γνώρισαν τόν Θεό μέσα στήν δόξα Του, ἦτοι οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες, οἱ ἅγιοι. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἀπό τήν ἀρχή τοῦ διαλόγου του μέ τούς Εὐνομιανούς χρειάσθηκε νά καθορίση τό ποιοί εἶναι οἱ θεολόγοι στήν Ἐκκλησία. Εἶπε ὅτι δέν μπορεῖ κανείς νά θεολογήσῃ ἀσφαλῶς, γιατί τό νά ὁμιλῇ κανείς γιά τόν Θεό δέν εἶναι εὐθυνόν πράγμα «καί τῶν χαμαί ἐρχομένων». Αὐτό εἶναι ἔργο τῶν «ἐξητασμένων καί διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καί πρό τούτων καί ψυχὴν καί σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων τό μετριώτατον».

Ἔτσι, ὁ κατ' ἐξοχὴν θεολόγος εἶναι ὁ Χριστός καί ἔπειτα οἱ φίλοι Του, σέ ὅσους φανερώθηκε ὁ Θεός, δηλαδή οἱ Προφῆτες, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες, καί στήν συνέχεια ὅσοι δέχονται τήν ἐμπειρία αὐτῶν τῶν πεπειραμένων. Τό προοίμιο στόν «ἀγιορειτικόν Τόμον», πού συνέταξε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, δείχνει καθαρά ποιοί εἶναι οἱ χαρισματικοί-ἐμπειρικοί θεολόγοι καί ποιοί εἶναι οἱ μαθητές τῶν ἐμπειρικῶν αὐτῶν θεολόγων.

Δέν θά ἤθελα νά ἐπεκταθῶ περισσότερο στό θέμα αὐτό, ἀπλῶς νά ὑπενθυμίσω αὐτό πού ὁμολογοῦμε ὅλοι στό Συνοδικό τῆς Ὁρθοδοξίας: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογματίσαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν· ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται, τό ψεῦδος ὡς ἀπελήλαται, ἡ σοφία ὡς ἐπαρρησιάσατο, ὁ Χριστός ὡς ἐβράβευσεν· οὕτω φρονοῦμεν, οὕτω λαλοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν Χριστόν τόν ἀληθινόν Θεόν ἡμῶν». Καί στήν συνέχεια ὁμολογοῦμε: «Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Ὁρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τήν Οἰκουμένην ἐστήριξεν».

Αὐτά εἶναι γνωστά σέ ὅλους μας, ἀπλῶς νά ὑπενθυμίσω μέ σεβασμό καί φιλαδελφία ὅτι αὕτη ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δέν καταγράφηκε μόνον στά Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί στά ὁμολογιακά κείμενα τῶν Πατέρων, ἀλλά περιλήφθηκε στήν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί στήν εἰκονογραφία της. Ὑπάρχει βαθύτατη σχέση μεταξύ *lex credendi* (νόμος πίστεως) καί *lex orandi* (νόμος προσευχῆς).

Γιά παράδειγμα, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἔγραψε τό περίφημο βιβλίο του πού τό ὀνόμασε Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως – καί μοῦ κάνει ἐντύπωση ὅτι χρησιμοποίησε τήν λέξη ἀκριβῆς, γιατί ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἔχει ἀκρίβεια καί ὄχι λέξεις καί ἔννοιες στό «περίπου» – στό ὁποῖο βιβλίο συμπεριέλαβε ὅλη τήν θεολογία τῶν ὀκτώ πρώτων αἰώνων, οὐσιαστικά τήν θεολογία τῶν ἑπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλά καί ὁ ἴδιος συνέθεσε τά περίφημα τροπάρια τῆς Ὀκτωήχου,

κυρίως τὰ Θεοτοκία τῶν ἤχων, καί τούς κανόνες στίς Δεσποτικές καί Θεομητορικές ἐορτές, στά ὁποῖα πέρασε ὅλη τήν θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἔτσι, ὑπάρχει στενή σχέση μεταξύ δόγματος καί λατρείας, θεολογίας καί προσευχῆς, ἱστορίας καί θεολογίας.

Αὐτό σημαίνει ὅτι, ὅταν θέλη κανεῖς νά ἐξακριβώσῃ τήν θεολογία ἑνός θέματος, πέρα ἀπό τὰ Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, πρέπει νά διαβάσῃ τούς ὕμνους, τὰ τροπάρια, ἀλλά καί τίς εὐχές τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία, διά τῶν Πατέρων της, ἔβαλε ὅλη τήν θεολογία γιά τό τί εἶναι Χριστιανός στά Μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, γιά τό τί εἶναι ὁ γάμος, στίς εὐχές τοῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου, γιά τό τί εἶναι ἡ θεία Εὐχαριστία, στίς εὐχές τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἔτσι, ὑπάρχει βαθύτατη σχέση μεταξύ τῶν Πρακτικῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τοῦ Εὐχολογίου καί τῆς ὑμνογραφίας.

Βεβαίως, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδή συνάντησαν ἕνα μεγάλο ρεῦμα στήν ἐποχή τους, τόν ἑλληνισμό μέ τήν φιλοσοφία του, καί ἔπρεπε νά τό ἀντιμετωπίσουν δημιουργικά, γι' αὐτό προσέλαβαν ὄρους ἀπό τήν φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς τους, τόσο τήν ἀριστοτελική ὅσο καί τήν νεοπλατωνική φιλοσοφία, ἀλλά αὐτό ἔγινε μόνον στήν ὀρολογία, χωρίς νά ἀποδομηθῆται ὁ ἀποκαλυπτικός λόγος. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Προτεστάντης Χάρνακ ἔκανε λόγο γιά ἀλλοίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό τήν πρόσληψη τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ λεγόμενος «ἐξελληνισμός τοῦ Χριστιανισμοῦ», ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ ὑποστήριξε τό ἀντίθετο, ὅτι ἰσχύει ὁ «ἐκχριστιανισμός τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Ἔτσι, ὑπάρχει ταυτότητα ἐμπειριῶν καί θεολογίας μεταξύ Προφητῶν, Ἀποστόλων καί Πατέρων, ἀλλά ἡ διαφορά εἶναι μόνον στά ρήματα, τὰ νοήματα, καί ὄχι στήν ἴδια τήν ἐμπειρία. Αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό σημεῖο.

Αὐτά εἶναι εἰσαγωγικά γιά νά προχωρήσω στά περαιτέρω.

2. Ἡ ἀλλοίωση τῆς θεολογίας

Τό θέμα τῆς ἀλλοίωσης τῆς θεολογίας εἶναι μεγάλο καί μπορεῖ κανεῖς νά τό μελετήσῃ ἀπό διάφορες πλευρές. Θά προτιμήσω νά ἀρχίσω ἀπό τό πῶς βλέπουμε τήν ἀλλοίωση στήν δεύτερη χιλιετία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, στήν σχέση μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi*. Στήν πρώτη χιλιετία, ὕστερα ἀπό πολλούς ἀγῶνες, ὑπῆρχε κατά βάση μιᾶ ἰσορροπημένη σχέση μεταξύ τῆς δογματικῆς θεολογίας καί τῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου.

Ὁ Andrew Sopko ἔχει ὑποστηρίξει ὅτι στήν ἀρχαία παράδοση ὑπῆρχε στενή σχέση μεταξύ τοῦ δόγματος καί τῆς προσευχῆς, ὅπως φαίνεται στά

Πρακτικά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τήν Ἁγία Γραφή, τά Μυστήρια καί τήν λατρεία. Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων δημιουργήθηκε μιὰ διχοτομία μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο παραγόντων. Αὐτό φαίνεται καθαρά στό ὅτι παραμένει σταθερή ἡ γλῶσσα τῆς λατρείας, μέ τήν ὁρολογία της, τόν σκοπό της, τόν προσδιορισμό της, ἀλλά κατά καιρούς διαφοροποιεῖται ἡ δογματική ὁρολογία μερικῶν θεολόγων. Αὐτό φαίνεται στό ὅτι τά ὀρθόδοξα δογματικά ἐγχειρίδια ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἀπό ἄλλες παραδόσεις, κυρίως σχολαστικές, ἐνῶ ἡ λατρεία ἦταν ἡ ἴδια. Χαρακτηριστικές εἶναι οἱ δυτικές ἐπιδράσεις στό θεολογικό ἔργο τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως (Γεώργιος Παναγόπουλος).

Ἔτσι, οἱ φοιτητές μάθαιναν μιὰ ἄλλη δογματική στίς Σχολές, ἡ ὁποία ἦταν διαφορετική ἀπό τήν θεολογία τῆς λατρείας. Αὐτό μπορεῖ κανεῖς νά τό διαπιστώσει στήν κατάσταση στήν ὁποία βρέθηκε ὁ ἅγιος Παῖσιος Βελιτσκόφσκι, ὁ ὁποῖος σπούδαζε στήν Ἐκκλησιαστική Σχολή τοῦ Κιέβου, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀφήσει τήν Σχολή του, νά ἀκολουθήσει τόν μοναχισμό, νά γνωρίσει τόν ἠσυχασμό στό Ἅγιον Ὄρος καί νά μεταφέρει ὅλη αὐτήν τήν παράδοση στήν Μολδαβία, καί νά ἀλλάξει ὅλο τό ἀντορθόδοξο κλίμα πού ἐπικρατοῦσε τότε στήν Ρωσία καί τίς γύρω περιοχές.

Γιά νά γίνω πιό συγκεκριμένος καί γιά νά φανοῦν τά διάφορα θεολογικά ρεύματα πού ἀναπτύχθηκαν κατά τήν δεύτερη χιλιετία, γιά νά φανῆ ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ *lex credendi* καί τοῦ *lex orandi*, θά ἤθελα νά κάνω μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς σχολαστικῆς, τῆς βιβλικῆς καί τῆς ρωσικῆς θεολογίας.

Κατά τήν πρώτη χιλιετία ἔγιναν πολλοί ἀγῶνες γιά τήν καταγραφή τῆς ἀποκαλυπτικῆς παραδόσεως σέ ὅρους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, χωρίς νά χαθῆ αὐτή ἡ παράδοση. Ἔτσι, κατοχυρώθηκε ἡ ὀρθόδοξη παράδοση ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί διαφοροποιήθηκαν ἄλλες παραδόσεις πού ὑπάρχουν μέχρι σήμερα, ἦτοι οἱ Προχαλκηδόνιοι (μονοφυσίτες-νεστοριανοί), οἱ μονοθελητές. Ἡ διαφορά μεταξύ τῶν παραδόσεων αὐτῶν εἶναι ὅτι ἡ πατερική παράδοση στηριζόταν στήν ἐμπειρία τῶν Προφητῶν καί τῶν Πατέρων, πού τήν «ἐπέन्दυαν» μέ ὅρους σύγχρονους, καί ἡ θεολογία τῶν ἄλλων ομάδων στηριζόταν στήν φιλοσοφία.

Ἡ μεγάλη, ὅμως, ἀλλοίωση ἔγινε στόν δυτικό χῶρο, ἀπό τό τέλος τῆς πρώτης χιλιετίας καί τίς ἀρχές, ἀλλά καί τήν συνέχεια τῆς δεύτερης χιλιετίας.

Ἐνα μεγάλο θεολογικό ρεῦμα πού δημιουργήθηκε στήν Δύση καί διαφοροποιήθηκε ἀπό τήν πατερική παράδοση τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ὁ Σχολαστικισμός.

Πρόκειται για τό θεολογικό ἐκεῖνο ρεῦμα πού χωρίζεται στήν προσχολαστική θεολογία ἀπό τόν 9ο αἰώνα, καί τόν καθ' ἑαυτό σχολαστικισμό πού ἀναπτύχθηκε μεταξύ 11ου καί 13ου αἰώνα στήν Δύση.

Ὁ ὄρος σχολαστική θεολογία προέρχεται ἀπό τήν λέξη Σχολή, ὅπου σπούδαζαν οἱ φοιτητές, γι' αὐτό, αὐτό πού λέμε σήμερα πανεπιστημιακός, τότε λεγόταν σχολαστικός, καί ἡ μέθοδος πού χρησιμοποιοῦσαν λεγόταν σχολαστική καί αὐτή στηριζόταν στήν λογική. Ἡ θεολογία στίς Σχολές αὐτές στηριζόταν στήν λογική ἐπεξεργασία τῶν ἐννοιῶν, ὅποτε, ἐνῶ οἱ Πατέρες εἶχαν ὡς βάση τήν ἐμπειρία καί τούς ἀποδεικτικούς συλλογισμούς, οἱ σχολαστικοί θεολόγοι εἶχαν καί γιά τόν Θεό ὡς βάση τήν λογική καί τούς διαλεκτικούς συλλογισμούς.

Οἱ μεγαλύτεροι σχολαστικοί θεολόγοι ἦταν ὁ Ἄνσελμος Καντερβουρίας, ὁ Ἀβελάρδος, ὁ Οὔγος τοῦ ἀγίου Βίκτωρος, ὁ Ριχάρδος τοῦ ἀγίου Βίκτωρος, ὁ Μποναβεντούρα, ὁ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τό ἀποκορύφωμα τῆς σχολαστικῆς θεολογίας, καί στήν συνέχεια ἀκολούθησε ἡ μετασχολαστική θεολογία μέ τόν Ἰωάννη Δούντ Σκῶτος καί τόν Γουλιέλμο Ὁκκαμ.

Τό σημαντικό μέ τούς σχολαστικούς θεολόγους εἶναι ὅτι μερικοί ἀπό αὐτούς στηρίχθηκαν στήν φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἄλλοι στήν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος-Νεοπλατωνισμοῦ καί ἄλλοι ἀνέμιξαν τίς δύο αὐτές φιλοσοφικές παραδόσεις. Οἱ σχολαστικοί θεολόγοι συνέγραψαν δογματικά ἐγχειρίδια, μέ βάση τήν νέα μέθοδο θεολόγησης, τά ὁποῖα διαφοροποιήθηκαν ἀπό τήν πατερική θεολογία, γι' αὐτό καί θεωρήθηκε ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία εἶναι ἀνώτερη ἀπό τήν πατερική θεολογία.

Ἀντίδραση ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς θεολογίας προῆλθε ἀπό τούς Μεταρρυθμιστές-Προτεστάντες, οἱ ὁποῖοι δέν μποροῦσαν νά δεχθοῦν ἕνα τέτοιο σκληρό λογικοκρατικό σύστημα, καί ἐπηρεασμένοι ἀπό τίς φιλελεύθερες ἀρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ 16ου αἰώνα, μέ τήν Ἀναγέννηση, ἀπέρριψαν τήν σχολαστική θεολογία, καί κατ' ἐπέκταση δημιούργησαν τήν λεγόμενη βιβλική θεολογία.

Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητής τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί Ἀκαδημαϊκός Μάρκος Σιώτης ἀνέλυσε ὅλο αὐτό τό ρεῦμα τῆς βιβλικῆς θεολογίας, πού ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται στό μέσον τοῦ 17ου αἰώνα στήν προσπάθεια τῶν βιβλικῶν θεολόγων νά θεμελιώσουν τήν Χριστιανική διδασκαλία στήν Ἁγία Γραφή, ἀποξενωμένη ἀπό τήν Δογματική, ὅπως τήν γνώριζαν στήν σχολαστική θεολογία. Στήν πραγματικότητα ἀντέδρασαν ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς θεολογίας. Ἔτσι, στηρίχθηκαν στήν

έρμηνεία τῆς Βίβλου, ὅπως ἔλεγαν, ἀποξενωμένοι ἀπό τούς Πατέρες καί τούς σχολαστικούς καί ἀνέπτυξαν τήν βιβλική θεολογία ὡς ἐπιστήμη.

Θά ἀναφέρω ἕναν λόγο τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Σάββα Ἀγουρίδη πού θεωρεῖται ἕνας σημαντικός βιβλικός θεολόγος στήν Ἑλλάδα. Γράφει ὅτι οἱ Προτεστάντες θεολόγοι ἰσχυρίζονται ὅτι «δέν ὑπάρχει θεολογική ἐνότητα καί συνέχεια μέσα ἀπό τήν ποικιλία τῶν φιλολογικῶν εἰδῶν πού χαρακτηρίζουν τήν ἱστορία τῆς θρησκείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ἱστορικά-προφητικά-διδασκτικά κλπ. κείμενα), οὔτε ὅσον ἀφορᾷ τό σύνολο, οὔτε ἀκόμα ὡς πρός τά ἐπί μέρους εἶδη. Ἄρα καί ὡς πρός τά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης –ὄχι μόνο τά εἶδη, ἀλλά καί ὡς πρός τήν ἐπιμέρους συγγραφή– ἡ ἴδια κριτική Σχολή δέν βρίσκει πῶς ὑπάρχει ἀντιστοιχία ὀρισμένων διδασκαλιῶν τῶν βιβλίων της πρός τίς ἀντίστοιχες πού ἀνέπτυξε ἀργότερα ἡ Ἐκκλησιαστική Παράδοση».

Γενικά, κατὰ τήν βιβλική κριτική ἐπιστήμη ὑπάρχει διάσπαση μεταξύ τῶν Προφητῶν καί τῶν Ἀποστόλων, ἀλλά καί μεταξύ τῶν συγγραφέων τόσο τῆς Παλαιᾶς ὅσο καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, γιατί ὁ καθένας ἀπό αὐτούς ἐπηρεάσθηκε ἀπό τά χαρίσματά του, τίς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων κάθε ἐποχῆς καί τό θρησκευτικό περιβάλλον τους. Δηλαδή, ἡ βιβλική ἐπιστήμη στηρίζεται, κυρίως, στήν ἱστορική ἔρευνα τῶν κειμένων, ἐξετάζοντας τίς φιλολογικές καί κηρυγματικές μορφές πού χρησιμοποιήθηκαν ἀπό κάθε συγγραφέα, σέ σύγκριση μέ τά ἐξωβιβλικά πρότυπα σκέψης καί πίστεως, ὥστε νά καθορισθοῦν οἱ βαθμοί ἀλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Γι' αὐτό γίνεται λόγος γιά τήν θεολογία τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κλπ.

Ἀργότερα, κυρίως τόν 18ο -19ο αἰώνα στήν Ρωσία ἀναπτύχθηκε μιᾶ ἄλλη θεολογία πού χαρακτηρίστηκε ὡς ρωσική θεολογία. Τό σημαντικό εἶναι ὅτι ἡ ρωσική θεολογία ἀποδεσμεύθηκε ἀπό τήν πατερική καί τήν σχολαστική θεολογία, διότι οἱ θεολόγοι πού ἀνήκαν σέ αὐτήν τήν κίνηση ἤθελαν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τήν ἑλληνική φιλοσοφία τῶν Πατέρων καί τόν νομικισμό τῶν δυτικῶν Ρωμαίων, γενικά ἐπεδίωξαν νά ζήσουν τόν Χριστιανισμό ὡς ἀγάπη καί ἐλευθερία, ἀπαλλαγμένο ἀπό κανόνες, νόμους, τυπικά, κανονισμούς.

Βασικός ἐκφραστής καί ἀρχηγέτης αὐτῆς τῆς κινήσεως εἶναι ὁ Ἀλέξης Χομιακώφ. Διατύπωσε τήν θεωρία ὅτι ὑπῆρξαν στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος δύο πολιτιστικά ρεύματα, ἦτοι τοῦ Ἰρανιανισμοῦ πού ἐκδηλώθηκε στό Ἰράν καί τίς πέριξ περιοχές καί διακρίνεται γιά τήν ἀρχή τῆς ἐλευθερίας, καί τοῦ Κουσιτισμοῦ πού ἀναπτύχθηκε στήν Αἴγυπτο, τήν Βαβυλώνα, τήν Νότια Ἰνδία, τήν Κίνα καί χαρακτηρίζεται ἀπό τήν

ανάλυση, τήν λογική, τά οικόδομήματα. Τό κεντρικό σημείο τῆς θεωρίας του εἶναι ὅτι ἀπό τούς Κουσίτες ἐπηρεάσθησαν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Ρωμαῖοι καί ἀναπτύχθηκε ὅλο αὐτό τό οικόδόμημα τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ τά δόγματα, τούς Κανόνες, τούς Ναούς, ἐνῶ οἱ Ρῶσοι ἐκφράζουν τόν Ἰρρανιανισμό καί ζοῦν μέ ἀγάπη καί ἐλευθερία στήν κοινότητα. Ἔτσι, ἀνέπτυξε τήν θεωρία, καί αὐτό εἶναι σημαντικό, ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία ξεπέρασε τήν πατερική θεολογία καί ἡ ρωσική θεολογία ξεπέρασε καί τίς δύο προηγούμενες θεολογίες.

Ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἐπικίνδυνης θεωρίας ἀντέδρασε ὁ μεγαλύτερος τοῦ 20οῦ αἰώνα Ρῶσος θεολόγος, ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, τόν ὁποῖον οἱ Ρῶσοι πολέμησαν σέ ὅλη του τήν ζωή, ὁ ὁποῖος διακήρυττε μέ τά κείμενά του τήν «ἐπάνοδο στους Πατέρες», συγχρόνως ἔκανε λόγο γιά τήν «νεοπατερική σύνθεση», ὅτι δηλαδή πρέπει νά ἐξεταστοῦν καί οἱ νεώτεροι Πατέρες, ὅπως ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί οἱ Φιλοκαλικοί Πατέρες. Μέ ἄλλα λόγια ὁ μέγας αὐτός θεολόγος πολέμησε τήν θεωρία ὅτι τελείωσε ἡ πατερική θεολογία τόν 8ο αἰώνα καί διακήρυττε ὅτι ἡ πατερική θεολογία συνεχίζεται μέχρι σήμερα μέ νέους Πατέρες, καί ὅτι δέν μπορούμε νά ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἡ σχολαστική θεολογία εἶναι ὑπέρβαση τῆς πατερικῆς θεολογίας καί ὅτι ἡ ρωσική θεολογία εἶναι ὑπέρβαση καί τῶν δύο θεολογιῶν.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι σήμερα κυριαρχοῦν καί τά τέσσερα αὐτά ρεύματα, ἤτοι ἡ πατερική θεολογία, ἡ σχολαστική ἢ νεοσχολαστική θεολογία, ἡ βιβλική θεολογία καί ἡ ρωσική θεολογία. Αὐτό δημιουργεῖ σύγχυση καί φυσικά θεολογική κρίση.

3. Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν καθημερινότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς

Τά ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ἦταν ἄκρως ἀπαραίτητα γιά νά ἐντοπισθοῦν στήν συνέχεια οἱ ἐπιπτώσεις τῆς θεολογικῆς κρίσεως στήν ζωή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Θά τονίσω, κυρίως, τό πῶς μιά ἀλλοτριωμένη ὁρολογία καί θεολογία ἀλλάζει ὅλο τό κλίμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Ὅταν ἐξετάση κανεῖς τά θεολογικά ρεύματα πού κυκλοφοροῦσαν στίς Θεολογικές Σχολές, θά διαπιστώση ὅτι ἡ θεολογική γενιά πού προηγήθηκε ἀπό μᾶς εἶχε γαλουχηθῆ μέ τίς ἀπόψεις τῶν σχολαστικῶν καί προτεσταντῶν θεολόγων, ὅπως τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη, τοῦ Βελχάουζεν, τοῦ Χάρνακ· ἡ δική μας γενιά γαλουχήθηκε μέ τήν θεωρία τοῦ Μπάρτ, τοῦ

Μπροϋννερ, τοῦ Μπούλτμαν, τοῦ Τίλλιχ κ.ἄ. καί τόν γερμανικό ἰδεαλισμό· καί οἱ μεταγενέστερες ἀπό μᾶς γενιές μεγάλωσαν μέ τίς ἀπόψεις τῆς ρωσικῆς θεολογίας καί τῆς ὑπαρξιακῆς θεολογίας, ὅπως τήν θεολογία τοῦ Εὐδοκίμωφ, τοῦ Λόσκυ, τοῦ Μέγεντορφ, τήν φιλοσοφία τοῦ Μπερντιάγεφ, τοῦ Χάϊντεγκερ, τῶν ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων κ. ἄ.

Γιά νά μή γίνη κάποια παρεξήγηση, πρέπει νά τονισθῆ ὅτι οἱ φοιτητές στίς Θεολογικές Σχολές πρέπει νά διδάσκωνται ὅλα αὐτά τά ρεύματα πού παρατηροῦνται στήν δυτική θεολογική ἐπιστήμη, ἀλλά αὐτό δέν πρέπει νά γίνεται σέ βάρος τῆς πατερικῆς θεολογίας. Οἱ φοιτητές πρέπει νά μαθαίνουν τήν σχέση καί τήν διαφορά μεταξύ τῶν ἀρχῶν τόσο τῆς δυτικῆς ὅσο καί τῆς πατερικῆς θεολογίας, ἀλλά δέν πρέπει νά κυριαρχῆ ἡ ἄποψη περί ὑπερβάσεως τῆς πατερικῆς θεολογίας ἀπό τήν σχολαστική καί ρωσική θεολογία.

Εἶναι γνωστόν ὅτι ἡ Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν ἰδρύθηκε μέ βάση τά γερμανικά πρότυπα καί ἀπό τήν ἴδρυσή της πέρασαν οἱ ἀπόψεις τῆς σχολαστικῆς καί προτεσταντικῆς θεολογίας. Ὁ Aidan Nichols στό βιβλίο του *Light from the East* (Φῶς ἀπό τήν ἀνατολή) ὡς «Ρωμαιοκαθολικός» αὐτός μελέτησε τήν θεολογική σκέψη μερικῶν ὀρθοδόξων θεολόγων γιά νά ἐνημερώσῃ τούς δυτικούς Χριστιανούς. Καταλήγει, λοιπόν, σέ μερικά συμπεράσματα, τά ὁποῖα κατὰ τήν γνώμη μου εἶναι ὑπερβολικά σέ μερικά σημεῖα καί ἀδικοῦν τίς Θεολογικές Σχολές καί τούς ἐκφραστῆς τῶν θεολογικῶν ἀντιλήψεων, ἀλλά σέ βασικά σημεῖα ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀληθείας. Ἰσχυρίζεται, λοιπόν, ὅτι στήν μέν Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν πέρασε ἡ νεοσχολαστική θεολογία, στήν δέ Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης πέρασαν μερικῆς ἀπόψεις τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας καί τῆς ρωσικῆς θεολογίας. Δέν μπορεῖ νά λησμονήσῃ κανεῖς ὅτι καί στίς δύο Θεολογικές Σχολές παρήχθη σπουδαῖο ἔργο στόν χῶρο τῆς πατερικῆς παραδόσεως, τῆς βιβλικῆς θεολογίας, τῆς λατρείας, τοῦ κανονικοῦ δικαίου, τῆς ποιμαντικῆς, τῆς ἱστορίας κλπ. Ἡ προσφορά μερικῶν κεκοιμημένων καί ζώντων Καθηγητῶν εἶναι μεγάλη, ἀλλά σέ μερικῆς περιπτώσεις παρεισέφρυσαν καί διάφορες ἀντορθόδοξες ἀπόψεις.

Ὅμως, παρά τίς ὑπερβολές τοῦ Aidan Nichols φαίνεται ὅτι ἡ νεοελληνική θεολογία δέχθηκε μερικῆς ἐπιδράσεις τόσον στήν ὀρολογία ὅσο καί στό περιεχόμενο τῆς θεολογικῆς σκέψης ἀπό τήν δυτική καί τήν ρωσική θεολογία. Θά δώσω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα.

α) «Συσχέτιση μεταξύ τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τῶν ἀνθρώπων»

Ἡ συσχέτιση τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τήν ἀνθρώπινη κοινωνία γίνεται συχνά σήμερα καί ἀπό πολλούς. Προσαρμόζεται ἡ ζωή τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τήν ζωή τῶν ἀνθρώπων στήν κοινωνία. Ἔτσι, θεωρεῖται ὅτι ἡ ἐνότητα τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος πρέπει νά ἀποτελεῖ τό πρότυπο τῆς ἐνότητας καί κοινωνίας τῶν ἀνθρωπίνων προσώπων, ἡ κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά προσδιορίζεται ἀπό τήν ἐνότητα τῶν θείων Προσώπων, ἀκόμη πολλοί συσχετίζουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τόν ἀνθρώπινο γάμο, ἀλλά καί μέ τόν τρόπο ἐνώσεως μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Ἀλέξης Χομιακώφ ἔκανε λόγο γιά μιὰ τέτοια συσχέτιση καί τήν ἰδέα αὐτή τήν ἐπεξεργάσθηκαν στήν συνέχεια ἄλλοι Ρῶσοι θεολόγοι. Ἐγραφε ὁ Χομιακώφ: «Ἐνότητα τῶν πολλαπλῶν ἀνθρώπινων ὑποστάσεων μέσα στήν μόνη ἀνακεφαλαιωμένη ἐν Χριστῷ ἀνθρώπινη φύσι. Ἡ ἀπόλυτη Ἐκκλησία τῆς ἁγίας Τριάδος προβάλλεται ἔτσι ὡς κανονιστική εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀνθρώπων, "κοινότητας ἀμοιβαίας ἀγάπης" ἡ ἐνότητα μέσα στό πολλαπλό».

Αὐτή ἡ ἀναλογία μεταξύ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί γενικά τῶν ἀνθρώπων ἀνευρίσκεται κατ' ἀρχάς στούς σχολαστικούς θεολόγους. Νά σημειώσω τά ὅσα ἔγραφε ὁ σχολαστικός θεολόγος Ριχάρδος τοῦ ἁγίου Βίκτωρος περί τῆς «ὀφειλομένης» καί «μή ὀφειλομένης» ἀγάπης τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καί τά περί «ἀναλογίας τοῦ ὄντος», δηλαδή τό *analogia entis* μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέν δέχονται ὅτι ὑπάρχει ἀναλογία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, γιατί δέν ὑπάρχει ὁμοιότητα μεταξύ ἀκτίστου καί κτιστοῦ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς γράφει ὅτι οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις συνδέονται μεταξύ τους καί περιχωροῦν ἡ μία τήν ἄλλη φυσικῶς, ὀλικῶς, ἀϊδίως, ἀμεταδότως, συγχρόνως δέ καί ἀμίκτως καί ἀσυγχύτως, ὥστε μία νά εἶναι καί ἡ ἐνέργειά τους «ὅπερ ἐπ' οὐδενός ἄν τις εὔροι τῶν κτιστῶν», δηλαδή αὐτή ἡ περιχώρηση πού συμβαίνει στόν Τριαδικό Θεό δέν μπορεῖ νά βρεθῆ σέ κανένα κτιστό. Γιατί ἡ ἐνέργεια στούς ἀνθρώπους εἶναι ἰδιαίτερη ἐνέργεια κάθε ἀνθρώπου, ἀλλά στόν Τριαδικό Θεό δέν ἔχει κάθε Πρόσωπο δική του ἐνέργεια, ἀφοῦ εἶναι κοινή ἡ ἐνέργεια τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτό σημαίνει ὅτι κάθε ἀνθρωπος ἔχει δική του βούληση, ἐλεύθερη, ἀλλά στά Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι κοινή ἡ βούληση, ἄρα δέν ὑπάρχει ἀναλογία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων.

Βεβαίως, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κάνει μερικούς συσχετισμούς μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ὅπως ὅτι ὁ ἀνθρωπος ὡς κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἔχει νοῦ, λόγο καί πνεῦμα, ἀλλά σαφῶς λέγει ὅτι αὐτά εἶναι

εικονικά «υποδείγματα», τά όποια, βέβαια, όπως γνωρίζουμε, δέν έχουν απόλυτη αναλογία, άφοϋ στον Τριαδικό Θεό ό Νοϋς (Πατήρ), ό Λόγος και τό Πνεϋμα εΐναι υποστάσεις, ένϋ στον άνθρωπο εΐναι ένέργειες τής ψυχής.

Τό ίδιο μπορεί νά πη κανείς για τον λόγο του Χριστού στην άρχιερατική Του προσευχή «ΐνα ὤσιν έν καθώς ήμεΐς έν έσμεν» (Ιω. ιζ', 22), και χρησιμοποιείται τό χωρίον αυτό για νά δηλώση τήν έλπιζόμενη ένότητα τών Έκκλησιών. Όμως, ή άρχιερατική προσευχή στό σημείο αυτό πραγματοποιήθηκε τήν ήμέρα τής Πεντηκοστής, όταν οι Απόστολοι είδαν τήν δόξα του Θεού, έφθασαν στην θέωση και ένώθηκαν μεταξύ τους, δηλαδή αυτό τό χωρίο αναφέρεται στην θεοπτία, και κάθε φορά πού κάποιος φθάνει στην θεοπτία αποκτά αυτήν τήν ένότητα μέ τούς Άποστόλους. Άλλά και τό «καθώς» του Χριστού «ούκ άκριβοϋς έξισώσεως έπ' αυτών· ουδέ γάρ δυνατόν αυτοΐς ήν τοσοϋτον, άλλ' ως άνθρωποι δυνατόν», κατά τον ιερό Χρυσόστομο, και αυτό τό «καθώς» πρέπει νά τό δοϋμε «ώς εις είκόνα και τύπον τής άδιασπάστου φιλίας τε και όμονοιίας και ένότητος», κατά τον άγιο Κύριλλον Άλεξανδρείας. Τελικά, στην πατερική διδασκαλία δέν υπάρχει ή άρχή του analogia entis πού εΐναι ή άρχή τής σχολαστικής θεολογίας.

β) «Τό ανθρώπινο πρόσωπο»

Πολλές αναλύσεις γίνονται σήμερα για τό «άνθρώπινο πρόσωπο» και μάλιστα προσδιορίζονται τά χαρακτηριστικά του, πού εΐναι ή αύτογνωσία, ή έτερότητα και ή έκσταση - ό έρωτας.

Η άποψη ότι ό άνθρωπος εΐναι πρόσωπο ξεκίνησε από τον Ρώσο θεολόγο Βλαδίμηρο Λόσκυ, ό όποϊος σαφέστατα γράφει: «Όσο για μένα, πρέπει νά όμολογήσω ότι μέχρι τώρα δέν έχω συναντήσει στην πατερική θεολογία κάποια πλήρη θεωρητική έπεξεργασία περί του ανθρώπινου προσώπου, ή όποια νά συνυπάρχη μέ τίς σαφέστατες διδασκαλίες περί τών θείων Προσώπων ή Ύποστάσεων». Άλλά συνεχίζει: «Δέν προτείνω λοιπόν ιστορική έρευνα τών Χριστιανικών δογμάτων· θά έπιχειρήσω μόνο κάποιες θεολογικές σκέψεις για τίς ανάγκες τίς όποϊες καλεΐται νά καλύψη ή έννοια του ανθρώπινου προσώπου μέσα στα πλαίσια του Χριστιανικού δόγματος».

Εΐναι εύλικρινής και σαφέστατος ό Βλαδίμηρος Λόσκυ, ότι δέν άνευρίσκεται στους Πατέρες μία «θεωρητική έπεξεργασία περί του ανθρώπινου προσώπου», πού νά συνυπάρχη μέ τήν διδασκαλία τών Πατέρων περί τών Τριών Προσώπων τής Άγίας Τριάδος. Πράγματι, οι Πατέρες

ἔκαναν ἀνάλυση τοῦ προσώπου-ὑποστάσεως στὸν Τριαδικό Θεό, ἀλλὰ δέν μίλησαν γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἡ μεταφυσική ἀρχή τοῦ *analogia entis*, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο χρησιμο-ποιοῦσαν, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τοὺς βιβλικούς ὄρους κατ' εἰκόνα (νοερό-αὐτεξούσιο) καί καθ' ὁμοίωση (θέωση). Κάποιες ἐλάχιστες ἀναφορές στὸν ἄνθρωπο ὡς ὑπόσταση χρησιμοποιοῦνται μέ τὴν ἔννοια τῆς ὑπάρξεως, ἀφοῦ αὐτός ὁ ὅρος στίς περιπτώσεις αὐτές χρησιμοποιεῖται καί γιὰ τὰ ζῶα, συγκεκριμένα γιὰ τὸν βοῦν.

Ἔπειτα, ὁ προσδιορισμός τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου μέ τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα, αὐτογνωσία, ἑτερότητα, ἔκσταση-ἔρωτας εἶναι σαφῆς μεταφορά στήν ὀρθόδοξη θεολογία τῶν ἀντιστοιχῶν ὄρων τοῦ γερμανοῦ ὑπαρξιστοῦ φιλοσόφου Χάϊντεγκερ.

Ἀκόμη, ὁ ὅρος ἀλληλοπεριχώρηση τῶν προσώπων σαφέστατα ἀναφέρεται στὸν Τριαδικό Θεό, ἀφοῦ κατὰ τοὺς Πατέρες ὑπάρχει ἡ περιχώρηση μεταξύ τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνη κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἰδιαίτερες ἐνέργειες καί ἰδιαίτερα σώματα, ὅποτε δέν μπορεῖ κανεὶς νά καταλάβῃ πῶς μπορεῖ νά γίνη ἀλληλοπεριχώρηση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀγάπη μεταξύ τῶν ἀνθρώπων δέν μπορεῖ νά ἐρμηνεύεται μέ τὴν ἀρχή τῆς ἀλληλοπεριχωρήσεως, κατὰ τὸν τρόπο πού γίνεται στὸν Τριαδικό Θεό.

γ) «Πρόσωπο καί ἄτομο»

Συνεχῶς ὑποστηρίζεται σήμερα ὅτι ὑφίσταται διαφορά μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου. Γράφεται καί λέγεται ὅτι τὸ πρόσωπο ἔχει αὐτοσυνειδησία καί ἑτερότητα, διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἐλευθερία καί τὴν ἀγάπη, ἐνῶ τὸ ἄτομο ἐκλαμβάνεται μέ τὴν βιολογική καί ἀριθμητική ἔννοια. Μιά τέτοια διάκριση εἶναι ἐνδιαφέρουσα καί βοηθᾷ στίς συζητήσεις γιὰ κοινωνικά θέματα, γι' αὐτό καί ἐγὼ εἶχα ἐπηρεασθῆ πρὶν τριάντα (30) χρόνια, καί μέ βοηθοῦσε στίς συζητήσεις μέ διανοουμένους καί νέους, ἀλλὰ γρήγορα κατάλαβα ὅτι αὐτός ὁ χωρισμός διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν πατερική παράδοση.

Ἡ διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου ἀνευρίσκεται κατ' ἀρχάς στὸν σχολαστικό θεολόγο Θωμᾶ τὸν Ἀκινάτη, ἀλλὰ ἀναπτύχθηκε στίς ἡμέρες μας ἀπὸ τὴν ὑπαρξιακή φιλοσοφία, συγκεκριμένα τὸν Μαριτέν, τὸν Μπερντιάγεφ καί ἄλλους. Χρησιμοποιεῖται δέ καί ἀναλύεται ἀπὸ τὸν Βλαδίμηρο Λόσκυ.

Ὅμως, στήν πατερική διδασκαλία δέν ὑφίσταται τέτοια διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου. Νά ὑπενθυμίσω καί πάλιν ὅτι οἱ Πατέρες

πάντοτε ανέπτυξαν τόν ὄρο πρόσωπο καί υπόσταση γιά τόν Θεό, ὄχι γιά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός γράφει: «Χρή δέ γινώσκειν, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες υπόστασιν καί πρόσωπον καί ἄτομον τό αὐτό ἐκάλεσαν». Καί ἄλλοῦ γράφει: «ὑποστάσεις ἦτοι τά ἄτομα», δηλαδή ταυτίζει ἐννοιολογικά τό πρόσωπο, τήν υπόσταση καί τό ἄτομο.

Καί αὐτό τό ἔγραψε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γιατί γνώριζε ὅτι ἡ λέξη ἄτομον, ἀπό τό στερητικό α καί τήν λέξη τομή, ἄρα ἄτομο, εἶναι τό «μή τεμνόμενον» καί χρησιμοποιήθηκε στίς Χριστολογικές ἔριδες γιά νά τονισθῇ ὅτι δέν τέμνονται στόν Χριστό οἱ δύο φύσεις, θεία καί ἀνθρωπίνη, ὅποτε ὁ Χριστός εἶναι ἓνα ἐνιαῖο πρόσωπο-ἄτομο, στό ὁποῖο ἐνώνονται οἱ δύο φύσεις «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καί ἀχωρίστως». Ἐπίσης, ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος χρησιμοποιεῖ τήν λέξη ἄτομο στόν Τριαδικό Θεό, ὅτι δέν τέμνονται τά Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Γράφει: «Υἱός ἐν Πατρὶ ἀενάως ὁρᾶται / γεγεννημένος, ἀλλά συνηνωμένος / καί ἐν Υἱῷ γάρ ὁ Πατήρ καθορᾶται / ἀδιαστάτως, ἀτόμως, ἀχωρίστως».

Ὁ Βλαδίμηρος Λόσκυ πού χρησιμοποιεῖ τήν διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου γράφει: «Κατά συνέπεια, στήν θεολογική γλώσσα, τόσο στήν Ἀνατολή ὅσο καί στήν Δύση, ὁ ὄρος ἀνθρώπινο πρόσωπο συμπίπτει μέ τό ἀνθρώπινο ἄτομο. Δέν μπορούμε, ὅμως, νά σταθοῦμε σ' αὐτή τήν διαπίστωση. Ἀφοῦ, ὅπως φαίνεται, ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία δέν ἔδωσε καινούριο νόημα στήν ἀνθρώπινη υπόσταση ἢ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἄς προσπαθήσωμε νά ἀνακαλύψωμε τήν παρουσία μιᾶς διαφορετικῆς ἐννοίας, ἡ ὁποία δέν δύναται πλέον νά εἶναι ταυτόσημη μέ τό ἄτομο». Ἔτσι, ἔκανε τήν διάκριση μεταξύ προσώπου καί ἀτόμου, ἐπηρεασμένος, κυρίως, ἀπό τήν ὑπαρξιστική φιλοσοφία.

Φαίνεται, λοιπόν, καθαρά ὅτι ἡ προσπάθεια νά καθορισθῇ καί νά ὀριοθετηθῇ καί νά διακριθῇ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο ἀπό τό ἄτομο, ἂν καί οἱ Πατέρες δέν προέβησαν σέ τέτοια προσπάθεια, εἶναι ἔργο τῆς νεώτερης θεολογίας.

δ) «Ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου»

Ἡ φράση «ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου», χρησιμοποιεῖται συχνά, ἴσως ἀπό ἄγνοια τῶν πραγματικῶν δεδομένων.

Σχετικά μέ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο καί ὅτι αὐτός ὁ ὄρος εἰσήχθη ἀπό τήν σχολαστική, ρωσική θεολογία, ἀλλά καί ἀπό τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία ἐλέχθησαν τά δέοντα προηγουμένως. Ὅμως, ἐπεκτείνεται τό θέμα καί συνδέεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο μέ τήν ἀξιοπρέπεια καί τήν ἱερότητα.

Κατ' ἀρχάς πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ὅσοι ὁμιλοῦν γιά τό ἀνθρώπινο πρόσωπο τό συνδέουν μέ τόν κάθε ἄνθρωπο, ἀνεξαρτήτως φυλῆς, θρησκείας, πεποιθήσεων, δηλαδή κάθε ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, διότι ἔχει τό νοερό καί τό αὐτεξούσιο. Παλαιότερα, ὅταν ἔγραφα γιά τό ἀνθρώπινο πρόσωπο, σύμφωνα μέ τόν Γέροντα Σωφρόνιο Σαχάρωφ, ὁ ὁποῖος γράφοντας γιά τόν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο ἐννοοῦσε τόν ἄνθρωπο πού φθάνει στό καθ' ὁμοίωση, τήν θέωση, δέχθηκα ἰσχυρή ἀντίδραση, διότι κατά τούς συγχρόνους φιλοσοφοῦντες θεολόγους κάθε ἄνθρωπος, μέ τήν ἐλευθερία πού διαθέτει καί τήν δυνατότητα τῶν ἐπιλογῶν του εἶναι πρόσωπο.

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική τί σημαίνει ἀξιοπρέπεια καί ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου; Σέ μιά σύγχρονη ἀνθρώπινη κοινωνία εἶναι σεβαστές οἱ ὅποιες ἐπιλογές τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἔστω καί ἂν εἶναι ἀντίθετες ἀπό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, καί γενικότερα τήν πατερική ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία. Ἐπίσης, μερικοί ὀρθόδοξοι θεολόγοι χρησιμοποιοῦν τήν φράση «ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου» μέ παραδοσιακή ἔννοια, ἀλλά δημιουργεῖται ἐννοιολογική σύγχυση, ὅταν οἱ ἄλλοι τό ἐννοοῦν διαφορετικά καί ἀπαιτοῦν τόν σεβασμό τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἔστω καί ἂν εἶναι ἀντίθετα ἀπό τήν εὐαγγελική ἀσκητική ζωή.

Ἀπλῶς ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, γιά νά φανῆ πῶς χρησιμοποιεῖται ἡ φράση «ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου». Διατυπώνεται ἡ ἄποψη ὅτι τό νά ἀνακαλύψῃ κάποιος μέσα του τήν «ὁμοφυλόφιλη ἔλξη» αὐτό «συνιστᾷ ἀσθένεια τῆς φύσεως καί ὄχι τοῦ προσώπου».

Στήν φράση αὕτη φαίνεται ὅτι μεταφέρεται ἡ ὁρολογία φύσεως καί προσώπου ἀπό τόν Θεό στόν ἄνθρωπο, πράγμα πού δέν παρατηρεῖται στους Πατέρες, ὅπως τονίσθηκε. Ἐπομένως, γίνεται διάσπαση μεταξύ φύσεως καί προσώπου, ἐνῶ τό Πρόσωπο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι οὐσία μέ τά ιδιώματα, καί δέν ὑπάρχει προτεραιότητα τῆς φύσεως ἢ τοῦ προσώπου. Ἀκόμη, ἡ διάκριση αὕτη λέγεται γιά νά ἀποδοθῆ ἡ εὐθύνη γιά κάποια ἀνωμαλία στήν φύση καί ὄχι στό πρόσωπο, τό ὁποῖο εἶναι ἱερό καί ἀξιοπρεπές. Καί τό προβληματικό τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς φαίνεται στό ὅτι, ὅταν πρὶν μερικά χρόνια τόν διαγωνισμό τραγουδιοῦ τῆς Eurovision τόν κέρδισε κάποια πού ἀπό ἄνδρας ἔγινε γυναίκα καί εἶχε γένια, τότε διερωτῶνται ὅλοι πῶς θά ὀνομάζουμε αὐτόν τόν ἄνθρωπο, ἄνδρα ἢ γυναίκα καί ἡ ἀπάντηση ἐδόθη ὅτι θά τόν ὀνομάζουμε «persona».

Φαίνεται ότι οί σύγχρονοι φιλόσοφοι καί θεολόγοι χρησιμοποιοῦν τήν φράση «ἀξιοπρέπεια καί ιερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου» γιά νά δηλώσουν τόν σεβασμό στά ἀνθρώπινα δικαιώματα. Φυσικά πρέπει νά ἀποδεχόμεστε τά ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ὅμως, ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ἰσχυρίζοταν ὅτι ἡ Ἐκκλησία στό μέλλον θά συναντήσῃ δυσκολίες ἀπό τά λεγόμενα «ἀνθρώπινα δικαιώματα», γιάτί ἐν ὀνόματι τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεῖ νά προβάλλωνται διάφορες ἀπόψεις καί πρακτικές πού εἶναι ἀντίθετες μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά θεραπεύσῃ τήν νοερά ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου καί μέσα ἀπό αὐτήν τήν πρακτική δημιουργεῖται ἐνότητα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων στήν κοινωνία. Πάντως, ἡ φράση «ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ιερότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου» εἶναι προβληματική.

ε) «Ὄντολογικό καί ὑπαρξιακό»

Συχνά χρησιμοποιοῦνται στόν προφορικό καί γραπτό λόγο καί ἀπό ἀνθρώπους πού γνωρίζουν ὀρθόδοξη θεολογία οἱ δύο αὐτές λέξεις «ὄντολογικό» καί «ὑπαρξιακό». Προφανῶς τό κάνουν μέ τήν ἔννοια ὅτι «ὄντολογικό» σημαίνει τό πραγματικό, αὐτό πού ὑπάρχει, ἄρα ὄχι κάτι ἀνυπόστατο καί φανταστικό. Ἐπίσης, τό «ὑπαρξιακό» δηλώνει τά ὑπαρξιακά προβλήματα πού ἔχουν σχέση μέ τήν ἀρχή καί τό τέλος τῆς ὑπαρξης, μέ τά ἐρωτήματα τί εἶναι ζωή, τί εἶναι ὁ θάνατος, ποιό εἶναι τό νόημα τῆς ὑπάρξεως, τί συμβαίνει μετά θάνατο, εἶναι οἱ ἀπαντήσεις στά «ὀριακά» ζητήματα τοῦ ἀνθρώπινου βίου, στίς λεγόμενες «ἄκρες τῆς ζωῆς». Μέ αὐτήν τήν ἔννοια χρησιμοποιοῦσα καί ἐγώ στό παρελθόν αὐτές τίς δύο λέξεις, ἰδίως ὅταν συζητοῦσα μέ ἐπιστήμονες καί νέους, μαθητές καί φοιτητές, καί ἔκαναν ἰδιαίτερη ἐντύπωση.

Ὅμως, ἀπό τίς μελέτες μου τόσο στήν πατερική ὅσο καί στήν δυτική σχολαστική θεολογία, τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία καί τήν ρωσική θεολογία, κατάλαβα ὅτι οἱ ὄροι αὐτοί εἶναι προβληματικοί ἀπό ὀρθόδοξου πατερικῆς παραδόσεως καί στήν πραγματικότητα ὅσοι τούς χρησιμοποιοῦν ἀναιροῦν τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἢ διαφοροποιοῦνται ἀπό αὐτήν.

Ἡ λέξη ὄντολογία ὡς τεχνικός ὄρος ἀπαντᾶται γιά πρώτη φορά τόν 17ο αἰώνα καί πρῶτος ἦταν ὁ Λάϊμνιτς πού τήν χρησιμοποίησε, ἀλλά ὡς περιεχόμενο, ὡς λόγος περί τοῦ ὄντος ἀπαντᾶται στήν κλασσική μεταφυσική, στό ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη Μετά τά φυσικά, καί στόν σχολαστικό θεολόγο Θωμᾶ τόν Ἀκινάτη. Ἀργότερα ὁ ὄρος Ὄντοθεολογία ἀποδίδεται ἀπό τόν Γερμανό φιλόσοφο Κάντ καί δηλώνει τήν προσπάθεια νά ἀποδει-

χθῆ ἢ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ μέ λογικό τρόπο, εἶναι ἢ λεγόμενη ὄντολογική ἀπόδειξη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ὅρος ὑπαρξιακό εἶναι ἀπότοκο τοῦ ὑπαρξισμοῦ πού καλλιεργήθηκε τόν 20ό αἰώνα ἀπό τόν Μαρσέλ καί τούς μετέπειτα ὑπαρξιστές θεωρητικούς φιλοσόφους, ὅπως εἶναι ὁ Κίρκεγκαρ καί ὁ Σάρτρ. Ὁ Κίρκεγκαρ ἀπογοητευμένος ἀπό τό φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Χέγκελ πού ἐπικρατοῦσε στήν ἐποχή του, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὡς μία «ἀπρόσωπη ἰδέα» ἀνέπτυξε τήν θεωρία ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἓνα ὑπάρχον πρόσωπο». Ἀργότερα, ὁ Σάρτρ ἀντιδρώντας στήν μεταφυσική καί τόν γερμανικό ἰδεαλισμό ὅτι ἡ οὐσία-ἰδέα προηγεῖται τῆς ὑπάρξεως (ὄντολογία-ἰδεολογία), ὑποστήριξε ὅτι ἡ ὕπαρξη προηγεῖται τῆς οὐσίας. Δηλαδή, κατ' αὐτόν δέν εἶναι ὁ Θεός τῆς ἰδεολογίας πού θά καθορίση τήν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού θά καθορίση τόν ἑαυτό του, ἀλλά καί θά ἀρνηθῆ τόν Θεό. Μέ ἄλλα λόγια, κατὰ τόν ὑπαρξισμό τοῦ Σάρτρ, ὁ ἄνθρωπος πρῶτα εἶναι ὕπαρξη καί ἔπειτα, μέ τήν διαδικασία τοῦ γίνεσθαι, γίνεται μετά τόν θάνατό του οὐσία. Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική ἀναπτύχθηκε ἡ ἄποψη τῆς «ἐλευθερίας τῆς βούλησης».

Ὁ Γερμανός φιλόσοφος Χάιντεγκερ, πού χαρακτηρίζεται ὡς ὑπαρξιστής φιλόσοφος, ὁ ἴδιος, ὅμως, αὐτοχαρακτηριζόταν ὡς φιλόσοφος τοῦ νοήματος τοῦ ὄντος, ἔκανε στά ἔργα του τήν διάκριση μεταξύ τοῦ ὄντικου καί τοῦ ὄντολογικοῦ, ὅπως καί τοῦ ὑπαρκτικοῦ καί τοῦ ὑπαρξιακοῦ.

Ὁ Ρῶσος ὀρθόδοξος φιλόσοφος Μπερντιάγεφ, πού χαρακτηρίσθηκε ὡς Χριστιανός ὑπαρξιστής φιλόσοφος καί ὡς φιλόσοφος τῆς ἐλευθερίας, ἀνέπτυξε πολλές τέτοιες ἀπόψεις, στηριζόμενος κατὰ βάση στίς μυστικιστικές καί ἀγνωστικιστικές ἀπόψεις τοῦ Λουθηρανοῦ Γιάγκομπ Μπέμε, πού εἶχε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στόν Χέγκελ καί τόν Σέλλινγκ.

Ἐπομένως, ἡ χρησιμοποίηση τῶν λέξεων ὄντολογικό καί ὑπαρξιακό γιά θεολογικά θέματα, χωρίς νά γίνωνται οἱ ἀπαραίτητες ἐπεξηγήσεις, εἶναι προβληματική.

στ) «Στρατευομένη καί θριαμβεύουσα Ἐκκλησία»

Συχνά στά κηρύγματα μας κάνουμε λόγο γιά στρατευομένη καί θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Ὡς στρατευομένη Ἐκκλησία ἐννοοῦμε τήν Ἐκκλησία πού ὑπάρχει στόν κόσμο, σέ αὐτήν ἀνήκουμε ὅλοι ἐμεῖς πού ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῶν παθῶν, τοῦ διαβόλου καί τοῦ θανάτου, καί ὡς θριαμβεύουσα Ἐκκλησία ἐννοοῦμε τούς ἀγίους πού μέ τόν θάνατό τους πέρασαν σέ ἄλλη διάσταση χρόνου, στήν αἰώνια ζωή, καί ἀναμένουν τήν

ανάσταση τῶν σωμάτων τους. Ὅμως, οἱ ὄροι αὐτοί δέν εἶναι τόσο «ἀθῶοι» ὅπως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται.

Κατ' ἀρχάς ἀνήκουμε σέ μιά στρατεία ἐν Χριστῷ, ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῶν παθῶν, καί ὑπάρχει μιά τέτοια ὁρολογία στήν Ἁγία Γραφή καί τά πατερικά κείμενα, ἐνῶ οἱ ἅγιοι ἔχουν ξεπεράσει τόν φόβο τῆς «διαπτώσεως» καί τόν φόβο τοῦ θανάτου.

Ὅμως, ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον τοῦ θανάτου, τῆς ἀμαρτίας καί τοῦ διαβόλου πού ἐπιτεύχθηκε ἐπάνω στόν Σταυρό κατά τόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἀπεκδυσάμενος τάς ἀρχάς καί τάς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτούς ἐν αὐτῷ» (Κολ. β', 15), δέν εἶναι ὑπόθεση μόνον αὐτῶν πού ἔχουν κοιμηθῆ, ἀλλά καί αὐτῶν πού ζοῦν ἀκόμη. Μέσα στήν Ἐκκλησία, μέ τά Μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καί τῆς θείας Εὐχαριστίας, μετέχουμε στόν θρίαμβο τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τό ἀναλύει θαυμάσια ὁ ἱερός Νικόλαος Καβάσιλας στό βιβλίο του μέ τίτλο ἐν Χριστῷ ζωή.

Ἐπειτα, δέν μπορούμε νά χωρίζουμε τήν Ἐκκλησία σέ δύο τμήματα, ἤτοι τήν ἐπί γῆς στρατευομένη Ἐκκλησία καί τήν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μιά καί ἀδιαίρετη. Στήν Ἐκκλησία, ἰδιαιτέρως στήν θεία Εὐχαριστία ζοῦμε τό γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «σύνοδος οὐρανοῦ καί γῆς», ζώντων καί κεκοιμημένων, ἀγγέλων καί ἀνθρώπων. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γράφει: «Ἄνω στρατιὰ δοξολογοῦσιν ἀγγέλων· κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες ἄνθρωποι τήν αὐτήν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἄνω τά Σεραφίμ τόν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ· κάτω τόν αὐτόν ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθύς· κοινή τῶν ἐπουρανίων καί ἐπιγείων συγκροτεῖται πανήγυρις· μιά εὐχαριστία, ἐν ἀγαλλίαμα, μιά εὐφρόσυνος χοροστασία». Ἄλλοῦ γράφει ὅτι οἱ ἄνθρωποι στήν θεία Λειτουργία εἶναι «συγχορευτές μέ τοὺς ἀγγέλους».

Ἀκόμη, τό ὅτι στήν Ἐκκλησία ὑπάρχουν ἅγιοι πού ἔφθασαν σέ μεγάλες πνευματικές καταστάσεις στό νά βλέπουν τόν Θεό, τήν Παναγία καί τοὺς Ἁγίους, σημαίνει ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξη ἀπόλυτος χωρισμός μεταξύ στρατευομένης καί θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας.

Τό θέμα, ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ διάκριση μεταξύ στρατευομένης καί θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τήν ἀντορθόδοξο διάκριση μεταξύ ὁρατῆς καί ἀόρατης Ἐκκλησίας πού ἀναπτύχθηκε τόν 19ο αἰώνα ἀπό τήν ἀγγλικανική «κίνηση τῆς Ὁξφόρδης», ὅτι ἡ ἀληθινή Ἐκκλησία εἶναι μιά καί ἀόρατη, ἐνῶ «οἱ ἐπί μέρους ἱστορικές Ἐκκλησίες εἶναι νόμιμες ὁρατές ἐκφράσεις της, ἢ κάθε μιά στόν δικό της ἱστορικο-

πολιτισμικό προσδιορισμένο χώρο, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι διαφυλάσσουν τήν πίστη τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καί τήν ἀποστολική διαδοχή τῶν Ἐπισκόπων της». Ὅπως, ἐπίσης, μιά τέτοια διάκριση σχετίζεται μέ τήν ἐκκλησιολογία τοῦ σχολαστικισμοῦ, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει διάκριση μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ «μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ». Ἔτσι, δίνεται ἡ δυνατότητα νά «ἀναγνωρισθοῦν» οἱ ἄλλες ἐκκλησιαστικές κοινότητες, ὅτι εἶναι «ἀτελῶς» ἐκκλησιαστικές, ἔστω καί ἂν δέν ὑπάγονται στήν δικαιοδοσία τοῦ Πάπα.

Τελικά, ἡ διάκριση μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει σχέση μέ τήν διάκριση μεταξύ ἱστορίας καί ἐσχατολογίας, πράγμα ἀντορθόδοξο, γιατί καί οἱ ἅγιοι πού ἔφυγαν ἀπό τόν κόσμο αὐτό ἀποτελοῦν καί ἀνήκουν στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μέ τά λείψανά τους, ἀλλά καί τό ἔσχατον δέν εἶναι ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας πέραν τοῦ θανάτου καί τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί ἡ βίωσή του ἀπό τό παρόν. Ὁ Χριστός, πού εἶναι «ὁ πρῶτος καί ὁ ἔσχατος» (Ἀποκ. α', 17), ἐνηνθρώπησε, ἦλθε στήν ἱστορία, γι' αὐτό τό ἔσχατον εἶναι πάντοτε παρόν.

Ἐπομένως, εἶναι ἐπικίνδυνο νά χωρίζεται ἡ Ἐκκλησία σέ στρατευόμενη καί θριαμβεύουσα, ὡσάν νά εἶναι δύο διαφορετικές Ἐκκλησίες. Μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία μέ τίς δύο ὄψεις της, τήν ὄρατή, πού συγκροτεῖται ἀπό τούς πραγματικούς ποιμένες μέ τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία καί τά Μυστήρια, καί τήν ἀόρατη, στήν ὁποία ἀνήκουν οἱ κεκοιμημένοι ἅγιοι, ἀλλά, βεβαίως, ὑπάρχει ἐνότητα μεταξύ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἕνα εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ θά γράψῃ: «Ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία εἶναι πρό πάντων ἡ λατρεύουσα Ἐκκλησία, ἡ ὑπαρξή της εἶναι μιά ζωντανή συμμετοχή στό παρακλητικό ἔργο καί στή λυτρωτική ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ».

ζ) «Προφητικό, Βασιλικό καί Ἀρχιερατικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ»

Στήν Παλαιά Διαθήκη ὑπάρχουν τρεῖς διαφορετικοί χαρισματοῦχοι μέ τούς ὁποίους ὁ Θεός διηύθυνε τόν λαό Του, ἦτοι οἱ Προφῆτες, οἱ Βασιλεῖς καί οἱ Ἀρχιερεῖς. Ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή Του ἔχει τό πλήρωμα τῆς Χάριτος ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ σωματικῶς, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τό πλήρωμα κατοικῆσαι» (Κολ. α', 19), καί «ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τό πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. β', 9), ὁπότε εἶναι Προφήτης μέ τό κήρυγμα, Βασιλεύς μέ τήν καθοδήγηση, καί Ἀρχιερεὺς μέ τήν θυσία καί προσφορά. Ἐννοεῖται ὅτι στόν Χριστό αὐτές οἱ τρεῖς ιδιότητες-γνωρίσματα, εἶναι ἐνωμένα μεταξύ τους.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύοντας τό ψαλμικό: «Μέγας Κύριος καί αἰνετός σφόδρα» γράφει: «Εἰ δέ μέγας Θεός καί μέγας Κύριος, μέγας βασιλεύς· Μέγας προφήτης, μέγας ἱερεύς, μέγα φῶς, τά πάντα μέγας». Ὁ Χριστός ἔδωσε ὅλη αὐτήν τήν ζωή Του στήν Ἐκκλησία, καί διδάσκει τόν λαό (προφήτης), ἐπιτελεῖ τό λατρευτικό ἔργο (ἀρχιερεύς) καί κατευθύνει τά μέλη Του πρός τόν προορισμό τους (βασιλεύς). Στό τριπλό αὐτό ἔργο εἶναι μέτοχοι οἱ Χριστιανοί, κατά τόν λόγο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Οὕτω καί σύ γίνῃ βασιλεύς καί ἱερεύς, καί προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ· βασιλεύς μέν, πάσας χαμαί ρίψας τάς πονηράς πράξεις καί τά ἀμαρτήματα κατασφάξας, ἱερεύς δέ ἑαυτόν προσενεγκῶν τῷ Θεῷ, καί καταθύσας τό σῶμα καί σφαγεῖς καί αὐτός... Προφήτης δέ, τά μέλλοντα μανθάνων, καί ἔνθους γινόμενος καί σφραγισάμενος».

Προφανῶς, ἐδῶ πρόκειται γιά τήν προσωπική ζωή κάθε πιστοῦ, μέ τό Βάπτισμα-Χρίσμα, τόν ἀγῶνα γιά τήν κάθαρση τοῦ ἑαυτοῦ του, γιά τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, γιά τήν κληρονόμηση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, μέ εἰδική ἔννοια αὐτά τά χαρίσματα-δωρεές δίδονται στους Κληρικούς, ἐξαιρέτως στους Ἐπισκόπους, προκειμένου νά τελοῦν τά ἱερά Μυστήρια, νά διδάσκουν τόν λαό καί νά τόν κατευθύνουν στήν σωτηρία. Ἐκεῖνο, ὅμως, πού μέ προβληματίζει ἔντονα εἶναι ὁ ὅρος «τρισσόν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ» καί ὅτι ὁ Ἀρχιερεύς εἶναι μέτοχος τοῦ «τρισοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει ἀξίωμα; Πῶς μπορεῖ νά νοηθῆ; Ποιό εἶναι αὐτό τό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ; Γιατί δέν χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος Χάρη, Χάρισμα ἢ ὅποιαδήποτε ἄλλη λέξη καί χρησιμοποιεῖται τό ἀξίωμα;

Ἐρευνώντας τό θέμα διαπίστωσα, ὅτι ἡ φράση αὐτή, κυρίως ἡ λέξη ἀξίωμα εἶναι προτεσταντικῆς προέλευσης, προέρχεται ἀπό ἕναν φίλο τοῦ Λουθήρου, ὄνοματι Οἰκολαμπάδιος, ὁπαδός τῆς Μεταρρύθμισης. Καί ἐπειδή αὐτή ἡ φράση ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς στήν Ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἡ ὁποία ἀποστέλλεται στό ποίμνιο κάθε Ἱερᾶς Μητροπόλεως μέ τήν ἐκλογή καί χειροτονία τοῦ Νέου Ἀρχιερέως καί ἀναγινώσκεται στήν τελετή τῆς ἐνθρονίσεως, καλόν εἶναι νά ἀντικατασταθῆ μέ ἄλλον εὐστοχότερο ὄρο πού νά ἐκφράζη τήν ἴδια πραγματικότητα.

Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θά ἤθελα νά ἐπισημάνω ὅτι ἡ φράση ὅτι ὁ Ἀρχιερεύς εἶναι εἰς «τύπον καί τόπον Χριστοῦ», πού προσδιορίζεται ὅτι προέρχεται ἀπό τόν ἅγιο Ἰγνάτιο τόν Θεοφόρο παρατήρησα ὅτι δέν ὑπάρχει στόν ἅγιο Ἰγνάτιο ἡ φράση αὐτή, ἀφοῦ ἐκεῖ ὁ Ἐπίσκοπος χαρακτηρίζεται εἰς τύπον τοῦ Πατρός καί ὁ διάκονος εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ, καί δέν μπορῶ νά βρῶ ποιός Πατέρας χρησιμοποιεῖ αὐτόν τόν ὄρο. Βέβαια,

υπάρχει συσχέτιση τοῦ Ἐπισκόπου μέ τόν Χριστό, ἀλλά δέν υφίσταται ἡ φράση «εἰς τύπον καί τόπον τοῦ Χριστοῦ». Ἐρευνῶ ἀκόμη τό θέμα αὐτό.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος δέν εἶναι οὔτε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ στόν λαό, οὔτε ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ πρός τόν Θεό, ἀλλά εἶναι τό «μυστήριον τῆς αἰσθητῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ» μέ τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης, πού θά ἦταν καλό νά συνοδευόταν μέ τήν δική του Πεντηκοστή.

η) «Ἡ ἀρχιερωσύνη καί ἡ Πεντηκοστή»

Στίς χειροτονίες τῶν Ἀρχιερέων τόσο ὁ χειροτονηθισόμενος ὅσο καί ὁ χειροτονῶν Ἀρχιερεύς χρησιμοποιοῦν τήν φράση «προσωπική Πεντηκοστή», δηλαδή ταυτίζουν τήν χειροτονία εἰς Ἐπίσκοπον μέ τήν μέθεξη τῆς Πεντηκοστῆς.

Βεβαίως, οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι διάδοχοι τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, εἶναι ἡ «ἀναμμένη λαμπάδα τῆς Πεντηκοστῆς» πού μεταφέρει τό φῶς τῆς Πεντηκοστῆς, τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ στήν Ἐπισκοπή-Μητρόπολη γιά τήν ὁποία ἐξελέγη καί χειροτονήθηκε, κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ.

Ὅμως, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ταυτίζεται ἀπόλυτα ἡ ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς μέ τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης. Καλόν θά ἦταν νά ταυτίζονταν, ἀλλά στήν πράξη ὑπάρχει διαφορά.

Πεντηκοστή εἶναι ἡ ἡμέρα κατά τήν ὁποία τό Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθε στους Μαθητές καί τούς ἔνωσε μέ τόν Χριστό, ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Πρίν τήν Πεντηκοστή οἱ Μαθητές ἔβλεπαν καί ἄκουγαν τόν Χριστό, ἀκόμη καί κατά τήν Μεταμόρφωση, καίτοι οἱ Μαθητές «ἐνηλλάγησαν καί τήν ἐναλλαγὴν εἶδον», ἐν τούτοις τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἔξω ἀπό τούς Μαθητές. Ὅμως, τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι οἱ Ἀπόστολοι ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Πεντηκοστή ἔγινε «ἄπαξ» στήν ἱστορία, καί ὅσοι ἀκολουθοῦν τήν ἴδια πορεία, ἦτοι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, πορεύονται μέ τήν «πρακτική φιλοσοφία» ἢ κάθαρση, τήν «φυσική θεωρία» ἢ φωτισμό καί τήν «μυστική θεολογία» ἢ θέωση, ἀνέρχονται στό ὕψος τῆς Πεντηκοστῆς καί μετέχουν τῆς ἐμπειρίας τῆς Πεντηκοστῆς ὡς προσωπικῆς Πεντηκοστῆς. Ἔτσι, ἄλλο εἶναι ἡ ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν διά τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἄλλο εἶναι ἡ μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διά τῆς θεωρίας (Πεντηκοστῆς). Ἄλλο εἶναι ἡ Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης πού δίνεται στόν ἄνθρωπο διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἄλλο εἶναι ἡ δωρεά τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διά τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ἡ Πεντηκοστή.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τοῦ Πρωτομάρτυρος καί Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου, ὁ ὁποῖος ἦταν «πλήρης πίστεως καί Πνεύματος Ἁγίου», καί γι' αὐτό ἐπελέγη νά χειροτονηθῆ διάκονος (Πράξ. στ', 6). Ἐδῶ γίνεται λόγος γιά τήν μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή μέθεξη τῆς Πεντηκοστῆς, πού προχεόταν καί στό σῶμα του, γι' αὐτό ὅλοι στό Συνέδριο «εἶδον τό πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου» (Πράξ. στ', 15). Καί μετά ἀπό λίγο «ὑπάρχων πλήρης Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τόν οὐρανόν εἶδε δόξαν Θεοῦ καί Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καί εἶπεν· ἰδού θεωρῶ τούς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καί τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ἐστῶτα» (Πράξ. ζ', 55-56), καί αὐτό ἦταν διαφορετικό ἀπό τήν Χάρη τῆς διακονίας.

Μπορεῖ κάποιος λαϊκός ἢ μοναχός ἢ Κληρικός νά φθάσῃ στήν ἐμπειρία τῆς Πεντηκοστῆς, στήν ὄραση τοῦ Θεοῦ, μέ τήν μέθεξη τῆς θεοποιουῦ ἐνεργείας Του, καί μπορεῖ ἕνας Κληρικός νά ἔχῃ τήν Χάρη τῆς Ἀρχιερωσύνης χωρίς νά μετέχῃ τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως-Πεντηκοστῆς. Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ μετέχεται διαφοροτρόπως, καί ἀναλόγως μέ τήν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ διαφορετικά ἀποτελέσματα. Ἔτσι κάνουμε λόγο γιά δημιουργική, προνοιακή, συντηρητική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἢ γιά καθαρτική, φωτιστική καί θεοποιό ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἢ γιά διακονική, ἱερατική καί ἀρχιερατική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι χαρακτηριστικό τό τροπάριο πού χρησιμοποιεῖται στίς ἐορτές τῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν: «Καί τρόπων μέτοχος καί θρόνων διάδοχος, τῶν ἀποστόλων γενόμενος, τήν πρᾶξιν εὖρες θεόπνευστε εἰς θεωρίας ἐπίβασιν· διά τοῦτο τόν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομῶν, καί τῇ πίστει ἐνήθησας μέχρις αἵματος Ἱερομάρτυς.....».

Στό τροπάριο αὐτό, πού ἐκφράζει τήν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, γράφεται ὅτι ὁ ἅγιος Ἐπίσκοπος εἶναι διάδοχος τῶν θρόνων τῶν Ἀποστόλων, ἀλλά καί μέτοχος τοῦ τρόπου τῶν Ἀποστόλων. Ὁ τρόπος τῶν Ἀποστόλων εἶναι ἡ πράξη καί ἡ θεωρία, πού σημαίνει ἡ θεωρία βασίζεται ἐπάνω στήν πράξη. Ἔτσι, γίνεται θεόπνευστος, καί ὁμολογεῖ τήν ἀλήθεια καί μάλιστα μέχρι τοῦ μαρτυρίου τοῦ αἵματος.

Ἐπομένως, δέν εἶναι ἀκριβής ἡ φράση πού λένε ὅσοι πρόκειται νά χειροτονηθοῦν ὅτι «σήμερα θά βιώσω τό Μυστήριο τῆς προσωπικῆς μου Πεντηκοστῆς».

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ σέ ἕνα κείμενό του ἀναλύει τό «μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς» σέ σχέση μέ τήν Ἀποστολική διαδοχή καί τήν Ἀποστολική Παράδοση. Γράφει ὅτι «τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Πνεῦμα κατέρχεται ὄχι μόνο πάνω στους Ἀποστόλους, ἀλλά καί πάνω σ' ἐκείνους

πού παρευρίσκονταν μαζί τους· όχι μόνο πάνω στους Δώδεκα, αλλά και πάνω σ' όλο τό πλήθος». Ἔτσι, τό Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθε στήν πρώτη Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων καί ἔδωσε ποικίλα χαρίσματα καί διακονήματα.

Συνεχίζει ὅτι «ἡ Πεντηκοστή εἶναι τό πλήρωμα καί ἡ πηγή ὄλων τῶν μυστηρίων καί τῶν μυστηριακῶν πράξεων, ἡ μιά καί ἀνεξάντλητη πηγή ὄλης τῆς μυστηριακῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τό νά εἶσαι ἢ νά ζεῖς μέσα στήν Ἐκκλησία σημαίνει συμμετοχή στήν Πεντηκοστή». Ἡ Πεντηκοστή «διαιώνίζεται μέ τήν Ἀποστολική Διαδοχή» καί «ἡ ἀποστολή τῶν Ἐπισκόπων εἶναι τό νά εἶναι τά ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς», πού σημαίνει ὅτι «διά τοῦ ἐπισκόπου της (ἡ Ἐκκλησία) συνδέεται μέ τό παρελθόν καί τήν ἀρχαιότητα» καί «διά τοῦ ἐπισκόπου της ἀποτελεῖ ἕνα τμήμα τοῦ ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Σώματος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Ὅμως, «ἡ Ἀποστολική Διαδοχή δέν εἶναι τόσο τό κανονικό ὅσο τό μυστικό θεμέλιο τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας», εἶναι μέθεξη τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ἡ ὁποία «εἶναι ἕνα ἀδιάσπαστο ρεῦμα πνευματικῆς ζωῆς πού ξεκινᾷ ἀπό τό Ὑπερῶο». Τό νά εἶναι κανείς πιστός στήν παράδοση σημαίνει ὅτι συμμετέχει στήν Πεντηκοστή καί ἡ παράδοση σημαίνει «ὀλοκλήρωση τῆς Πεντηκοστῆς».

Αὐτά σημαίνουν ὅτι Πεντηκοστή εἶναι ἡ μέθεξη τῆς θεώσεως, αὐτή εἶναι ἡ οὐσία τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως στήν ὁποία μπορεῖ νά φθάση κάθε μέλος τῆς Ἐκκλησίας, καί αὐτό δέν εἶναι προνόμιο τῶν Ἐπισκόπων, ἀλλά οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι «ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς», πού εἶναι διαδοχή τοῦ θρόνου τῶν Ἀποστόλων καί μετοχή στους τρόπους τῶν Ἀποστόλων, εἶναι ἐμπειρία τοῦ μυστηρίου τῆς Πεντηκοστῆς, καί ὡς ὄργανα τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ὀδηγοῦν τούς Χριστιανούς στήν μέθεξη τῆς Πεντηκοστῆς.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τό γράφει καθαρά: «Αὐτός ἔδωκε τούς μέν ἀποστόλους, τούς δέ προφήτας, τούς δέ εὐαγγελιστάς, τούς δέ ποιμένας καί διδασκάλους, πρὸς τόν καταρτισμόν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομήν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ', 11-13).

Ἡ φράση «προσωπική Πεντηκοστή» ἴσως προέρχεται ἀπό Ρώσους θεολόγους, πού ἔκαναν λόγο γιά «Πεντηκοστή κάθε Μυστηρίου» συγχέοντας καί ταυτίζοντας τήν Πεντηκοστή πού ἔγινε «ἅπαξ» στήν

ιστορία μέ τόν άγιασμό τών υλικών άντικειμένων καί τόν άγιασμό τών άνθρώπων γιά νά έπιτελέσουν ένα έργο.

Συμπέρασμα

Άπό τά άνωτέρω έξάγεται ότι όντως ύπάρχει θεολογική κρίση. Οί άλλες κρίσεις –οικονομική, ήθική, κοινωνική, πολιτιστική– έρχονται καί παρέρχονται, εΐναι τοϋ παρόντος αιώνας, καί άφοροϋν τό σϋμα τοϋ άνθρώπου καί τά υλικά του πράγματα πού εΐναι πρόσκαιρα, ένϋ ή θεολογική κρίση άφορᾷ τό πνεϋμα, τήν ψυχή καί έχει αιώνιες διαστάσεις, γί' αυτό καί πρέπει, ιδιαιτέρως έμεΐς οί Άρχιερεΐς, νά τήν προσέχουμε. Άνάλογα μέ τήν θεολογία γίνεται καί ή θεραπεία. Όταν ό ίατρός χρησιμοποιή μιá λανθασμένη ιατρική μέθοδο, μιá άποτυχημένη θεωρία, τότε δέν μπορεΐ νά θεραπεύση.

Έπαναλαμβάνω ό,τι εΐπα στήν άρχή τής εΐσηγήσεώς μου ότι ή θεολογική κρίση καί οί έπιπτώσεις στήν καθημερινή ζωή τής Έκκλησίας δέν εΐναι μόνον άλλοίωση τών όρων, άν καί οί όροι καί οί έννοιες πού καθορίσθηκαν άπό τούς Πατέρες καί θεσπίσθηκαν άπό τίς Τοπικές καί Οικουμενικές Συνόδους εΐναι μέρος τής Παραδόσεως, αυτή ή ΐδια ή Παράδοση, αλλά εΐναι άποδόμηση καί τής Όρθοδόξου Παραδόσεως, καί στήν πραγματικότητα άπομάκρυνση άπό αυτήν. Πρόκειται γιά μιá θεολογική άσθένεια.

Ζητῶ συγγνώμη γιά τήν κόπωση, καθώς έπίσης ζητῶ τήν έπιείκειά σας. Όπως άνέφερα στήν άρχή τής εΐσηγήσεως, αυτά τά θέματα θά αναπτυχθοϋν έπαρκῶς σέ μελέτη μου πού πρόκειται νά δημοσιευθῆ προσεχῶς.

† Ό Ναυπάκτου καί Άγίου Βλασίου Ίερόθεος